

**UNIVERSITY
OF TURKU**

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR	Anniina Kaittila, Leena Leinonen, Siiri-Liisi Kraav, Riitta Vornanen, Max Karukivi, Merja Anis
TITLE	Osallisuus ja valta viranomaisprosesseissa – Nuorten kokemuksia lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian päätöksenteosta
YEAR	2025
DOI	https://doi.org/10.23990/sa.136198
VERSION	Publisher's PDF
LICENCE	Kopiosto
CITATION	Alin, M., Kaittila, A., Leinonen, L., Kraav, S.-L., Vornanen, R., Karukivi, M., & Anis, M. (2025). Osallisuus ja valta viranomaisprosesseissa – Nuorten kokemuksia lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian päätöksenteosta. <i>Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti</i> , 62(3), 472-486. https://doi.org/10.23990/sa.136198

Osallisuus ja valta viranomaisprosesseissa — Nuorten kokemuksia lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian päätöksenteosta

Tämän artikkelin tavoitteena on kartoittaa nuorten osallisuuden kokemuksia päätöksentekoprosesseissa. Lisäksi artikkelissa analysoidaan nuorten ja ammattilaisten välisiä valtasuhteita, sillä vallankäytötavat vaikuttavat olennaisesti nuorten kokemuksiin osallisuudesta. Tutkimukseen osallistuneilla nuorilla on ollut asiakkuus sekä lastensuojelussa että psykiatrialla, ja haastatteluissa nuoret ovat kuvanneet kokemuksiaan näissä palveluissa. Tutkimuskysymykset ovat 1) Millaisia kokemuksia nuorilla on osallisuudestaan lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian päätöksenteossa ja 2) Millaisia valtaan ja vallankäyttöön liittyviä elementtejä on paikannettavissa nuorten osallisuuden kokemuksissa käsittelevissä kertomuksissa?

Tutkimusaineisto koostuu LANUPS-tutkimushankkeesta kerätystä yhdeksästätoista (19), 18–27-vuotiaan, nuoren aikuisen narratiivisesta yksilöhaastattelusta. Analysointimenetelmänä käytetään laadullista sisällönanalyysia.

Tutkimuksemme vahvistaa ajatusta siitä, että nuorten osallisuuden kokemus syntyy ymmärryksestä ja kuulluksi tulemisesta. Pelkkä mukana olo päätöksentekotilanteessa ei tuota osallisuutta vaan kuvastaa muodollista osallisuutta, jossa aikuiset kuuntelevat, mutta tekevät omat ratkaisunsa nuoren tilanteeseen. Toisaalta tutkimuksen yhtenä keskeisenä tuloksena on nuorten tapa muuttaa puutteellista osallisuuden kokemustaan osallisuudeksi negatiivisen toiminnan, esimerkiksi hatkaamisen kautta. Aikuiset taipuvat toisinaan nuoren toiveeseen, kun nuori saattaa itsensä ”epätoivottavaan tilanteeseen”. Tutkimuksessa osallisuus yhdistyy myös valtaan. Osallisuuden puute lisää työntekijän valtaa suhteessa nuoreen, kun taas osallisuus tukee tasa-arvoisempaa valtasuhdetta. Tasa-arvoisempi valtasuhde lisää nuoren hyvinvointia ja sitoutumista työskentelyyn. Tutkimuksen pohjalta on tärkeää miettiä nuorille tarjottavien palveluiden oikea-aikaisuutta ja keinoja vahvistaa nuoren sitoutumista työskentelyyn.

ASIASANAT: Osallisuus, valta, päätöksentekoprosessi, nuoret, sosiaali- ja terveydenhuolto

MINNA ALIN, ANNIINA KAITTILA, LEENA LEINONEN, SIIRI-LIISI KRAAV, RIITTA VORNANEN, MAX KARUKIVI, MERJA ANIS

YDINASIAT

- Osallisuus syntyy kuulluksi tulemisesta, ei pelkäästään mukanaolosta. Nuorten kokemukset on huomioitava yksilöllisesti.
- Strategisen pelin kautta osapuolet tavoittelevat tilanteen hallintaa. Strategisessa pelissä työntekijöiden valta voi näyttäytyä nuorten muodollisena osallisuutena. Nuori puolestaan saattaa ottaa vallan oman negatiivisen toimintansa avulla.
- Osallisuuden puute vahvistaa työntekijän valtaa, kun taas aito osallisuus tasapainottaa työntekijän ja nuoren valtasuhdetta.
- Olennaista on pohtia, mitä tukea nuori tarvitsee ja mihin palveluihin hän sitoutuu.

JOHDANTO

Lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian palveluissa ja toimintaa ohjaavassa lainsäädännössä korostetaan nuorten mielipiteen kuulemistä, itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta. Useissa tutkimuksissa päätöksentekoon liittyvän osallisuuden on todettu lisäävän nuorten hyvinvointia (1). Osallisuus vahvistaa nuorten selviytymistä, kasvattaa kokemusta omasta pärjäämisestä (2–3), lisää vastuullisuutta omaan elämään liittyvistä ratkaisuista (2) sekä sitouttaa työskentelyyn hoidon tavoitteiden eteen (4–5). Näistä huolimatta nuorten osallisuus esimerkiksi lastensuojelun päätöksentekoprosesseissa näyttäytyä vähäisenä (6–7), nuorten näkemykset jäävät usein viranomaisprosesseissa kuulematta (6, 8–9) ja heidän osallisuuttaan rajataan päätöksentekotilanteissa (1). Myös terveydenhuollossa vanhemmat tai työntekijät tekevät valtaosan nuoren hoitoon liittyvistä päätöksistä (10). Aikuisilla on valtaa siihen, miten nuoret pääsevät osallisiksi ja kokevat osallisuutta (11).

Aiemmassa tutkimuksessa osallisuutta ja osallistumista on määritelty kahdella tasolla. Osallisuus liitetään yksilön tunnekokemukseen osalliseksi pääsemisestä, osallistuminen taas tarkoittaa toiminnassa mukana olemista (12, 5). Institutionaalisissa ympäristöissä osallisuuden käsitettä käytetään tyypillisesti osallistumisen näkökulmasta ilman tunnekokemusta osallisuudesta. Se määritellään tällöin tilaisuudeksi, jossa on mahdollista ilmaista oma mielipide. (13–16.)

Tarve nuorten osallisuuden vahvistamiselle on huomioitu viime vuosina lainsäädännön ja palvelujen kehittämistyössä (17–18). Kehittämistyön ja päätöksenteon tueksi tarvitaan kuitenkin tutkimusta lasten näkemyksistä ja kokemuksista,

jotta osallisuutta ei tarkastella vain osallistumisen näkökulmasta. Tutkittaessa nuorten kokemuksia päätöksenteosta on tärkeää tiedostaa, että mielipiteen kuuleminen ei synnytä automaattisesti kokemusta osallisuudesta, vaan tarjoaa mahdollisuuden siihen. Esimerkiksi huostaanoton valmistelun kuulemistilaisuudet täyttävät lain asettaman velvollisuuden lasten oikeuteen osallistua, mutta lasten kokemukset osallisuudesta saattavat jäädä muodollisiksi ja valta päätöksentekijälle (7, 19).

Analysoimme nuorten osallisuuden kokemuksia päätöksentekoprosesseissa. Haastattelemillamme nuorilla on ollut asiakkuus sekä lastensuojelussa että psykiatrialla, ja haastatteluissa nuoret ovat kuvanneet kokemuksiaan näissä palveluissa. Päätöksentekotilanteissa nuoren osallistumismahdollisuuksiin vaikuttaa valta-asetelma nuoren ja ammattilaisen välillä. Ammattilaisten asiantuntijuustieto tuo valtaa määrittellä osallisuutta ja palveluiden rakentumista (20–21), jolloin osallisuuden tarkastelussa on olennaista kiinnittää huomio myös vallankäytön näkökulmaan. Tutkimuskysymyksemme ovat 1) Millaisia kokemuksia nuorilla on osallisuudestaan lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian päätöksenteossa ja 2) Millaisia valtaan ja vallankäyttöön liittyviä elementtejä on paikannettavissa nuorten osallisuuden kokemuksissa käsittelevissä kertomuksissa? Lastensuojelussa nuorten osallisuus on ollut tutkimuskohteena aiemminkin (1), mutta valta-asetelmien tutkiminen sosiaalityössä on ollut yleisesti vähäisempää (22). Nuorisopsykiatrian viitekehysessä nuorten osallisuuden kokemuksia on tutkittu vähän. Tutkimuksia on tehty esimerkiksi osastohoidon kontekstissa (23).

PÄÄTÖKSENTEON KONTEKSTI LASTENSUOJELUSSA JA NUORISOPSYKIATRIASSA

Lastensuojelussa ja nuorisopsykiatriassa tehtävät päätökset pohjautuvat yksilön perusoikeuksiin sekä sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöön (mm. 15, 24–26). Lisäksi Suomi on ratifioinut lasten oikeuksien sopimuksen (27), jonka artikkelit korostavat lasten kansalaisoikeuksia ja osallisuutta asiassaan ikä- ja kehitystason mukaan.

Lastensuojelun palvelut ja nuorisopsykiatrian hoito perustuvat pääosin vapaaehtoisuuteen ja nuoren itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen. Kuitenkin sosiaalityöntekijä tai lääkäri saattaa joutua puuttumaan nuoren itsemääräämisoikeuteen tekemällä päätöksen esimerkiksi

lastensuojelussa kiireellisestä sijoituksesta tai nuorisopsykiatrialla tahdosta riippumattomasta hoidosta. Syynä tahdosta riippumattomaan hoitoon on alaikäisen vakava mielenterveyden häiriö, johon usein liittyy nuoren suojeleminen itseään tai muita vahingoittavalta käyttäytymiseltä (28, 26). Hoidosta vastaava taho määrää hoidon, mutta nuorta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan, mikäli hän kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään tästä (14).

Lastensuojeluun sisältyy nuorisopsykiatriaa enemmän viranomaispäätöksiä. Kaikista lastensuojelun palveluista tehdään erilliset päätökset. Myös oikeuksiin liittyviä rajoitustoimenpiteitä on lastensuojelussa nuorisopsykiatriaa enemmän. Lastensuojelulaki (15) velvoittaa viranomaiset kuulemaan nuorta yksilön oikeutta rajoittavien toimenpiteiden, esimerkiksi huostaanottoon liittyvän päätöksenteon valmistelussa. Kuulemisprosessit ovat aikuislähtöisiä ja noudattavat institutionaalisia vaatimuksia (19). Osallisuuden toteutuminen merkitsee kuitenkin myös laajempaa mahdollisuutta olla mukana päättämässä elämäänsä koskevista asioista. Nuorten näkemyksiä kirjataan esimerkiksi asiakassuunnitelmaan, vaikka kirjaukset tehdäänkin usein viranomaisten näkökulmasta (29).

OSALLISUUS JA VALTA PÄÄTÖKSENTEKOTILANTEISSA

Lähestymme nuorten osallisuutta Arnsteinin osallisuuden tikapuut-mallin kautta, jossa osallisuus

jaotellaan kolmeen tasoon: osallisuuden puute, muodollinen osallisuus ja osallisuus (30). Mallia on käytetty pohjana myös muissa lapsen osallisuutta tarkastelevissa tutkimuksissa (13). Liitämme osallisuuteen vallan näkökulman. Hyödynämme vallan tarkastelussa erityisesti Foucault'n valtakäsitystä. Siinä valta tulee esille ihmisten välisessä toiminnassa eli miten ihmiset pyrkivät toiminnallaan vaikuttamaan toistensa käyttäytymiseen. Valtasuhteen muodostumiseen vaikuttavat ihmisten käytössä olevat resurssit, tiedot ja taidot. Myös ulkoiset tekijät, kuten palvelujärjestelmä, ylläpitävät valtaa ja mahdollistavat ammattilaisille nuoria suuremman valta-aseman asiakassuh-teissa. (30–31, 22.) Nuorten yhteiskunnallinen asema on hierarkkisesti aikuisia matalammalla ja riippuvainen aikuisten suhtautumisesta nuoren osallisuuteen (13). Hierarkkinen asetelma näkyy myös lastensuojelussa ja nuorisopsykiatriassa, joissa asiantuntijat määrittelevät nuorten palveluihin pääsyä ja myönnettäviä palveluita (22).

Taulukossa 1 esitämme koonnin aiemmassa tutkimuksessa esitellyistä osallisuuden elementeistä. Koonti perustuu tapaamme jäsentää osallisuutta tarkastelemassamme päätöksenteon kontekstissa. Jäsennyksessä osallisuus ymmärretään kokemuksellisenä tapahtumana. Taulukkoon on myös lisätty osallisuuden tasoihin kiinnittyvät vallankäytön asteet Foucault'a ja Aikiota (30–31, 22) mukailleen.

Taulukko 1. Osallisuuden tasot ja sisällöt (sovelletut lähteet 13; 22; 30–34).

OSALLISUUDEN TASOT	OSALLISUUDEN TASON SISÄLLÖT	VALLANKÄYTÖN ASTE
PUUTTEELLINEN OSALLISUUS	<ul style="list-style-type: none"> – Nuorta manipuloidaan aikuisen toimesta – Nuori välittää tietämättään aikuisen haluama viestiä eteenpäin – Nuorelle annetaan tiedoksi aikuisten tai viranomaisten tekemä päätös 	<ul style="list-style-type: none"> – Asiantuntijakeskeinen – Ylivalta
MUODOLLINEN OSALLISUUS	<ul style="list-style-type: none"> – Nuoren mielipide selvitetään ja huomioidaan osana prosessia – Nuorta kannustetaan osallistumaan häntä koskevaan päätöksentekoon – Nuorelle annetaan tietoa tilanteesta ja kerrotaan oikeuksista ennen päätöstä 	<ul style="list-style-type: none"> – Vapaaehtoinen pakko – Strateginen valta
OSALLISUUS	<ul style="list-style-type: none"> – Nuori tekee omaan elämäänsä liittyviä päätöksiä ikätasoisesti – Nuori muokkaavat päätöstä yhdessä aikuisen kanssa – Nuori on aktiivinen vaikuttaja päätöksenteossa – Nuoren kanssa jaetaan vastuu päätöksestä ja sen tuloksista 	<ul style="list-style-type: none"> – Nuorikeskeinen ajattelu – Vähäinen vallankäyttö – Jaettu valta

Puutteellisessa osallisuudessa ammattilaiset tekevät päätökset ja johtavat päätöksentekoprosesseja. Nuorilla ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa päätöksentekoon eikä kyseenalaistaa tehtyä ratkaisuja. Nuorille saatetaan vain tiedottaa tehty päätös, heitä voidaan tietämättään ohjailta toimimaan muiden haluamalla tavalla tai äärimmäisenä tapana nuoria voidaan manipuloida (ks. Taulukko 1). Tällöin valta on asiantuntijakeskeistä. Tämä kuvastaa myös Foucault'n ajatusta ylivallasta. Ylivallan tarkoituksena on saada hallinnan kohteena oleva myös sisäistämään ja hyväksymään valta omaksi päämääräkseen. (30–31, 22.) Sosiaalityössä vahvaa ylivaltaa voidaan toteuttaa esimerkiksi rajoitustoimenpiteillä. Nuorelle ei jää tällöin myöskään tilaa asettua vastarintaan tai ehdottaa muita ratkaisuja (30–31, 22).

Aiempien tutkimusten perusteella useilla si-jaishuollon asiakkaana olevilla nuorilla on kokemuksia puutteellisesta osallisuudesta (11, 7). Monet nuoret kokevat, etteivät he pysty vaikuttamaan itseään koskeviin päätöksiin tai heidän osallisuuttaan rajataan päätöksentekotilanteissa. Tämä näyttäytyy nuorten kokemuksissa etenkin tärkeimmiksi koettujen päätösten kohdalla, kuten asuinpaikan valintaan tai yhteydenpitoon liittyvissä päätöksissä. (1.) Nuoret ymmärtävät aikuisten vastuun heistä (1), mutta aikuisjohtoiset päätökset ilman nuorten kanssa tehtävää yhteistyötä harvoin johtavat vaikuttavaan lopputulokseen (35).

Muodollisessa osallisuudessa nuoret saavat mahdollisuuden puhua, heitä kannustetaan mielipiteensä ilmaisuun ja heitä kuunnellaan. Nuorille myös kerrotaan, missä asioissa heidän mielipiteensä halutaan selvittää ja annetaan tietoa mielipiteen muodostamiseksi. Lisäksi nuorille kerrotaan heidän oikeuksistaan (Ks. taulukko 1.) Näkemysten kuuleminen ei kuitenkaan aina johda niiden huomioimiseen päätöksenteossa (32). Lasten osallistuminen ja osallisuuden kokemukset saattavat näyttäytyä ristiriitaisina päätöksentekoprosessissa (7).

Nuoret voivat aktiivisesti ilmaista mielipiteitään ja tehdä tilaa oman äänensä esille tuomisella tai osallistua tapaamisiin joko hiljaisina läsnäolijoina tai ilmaisemalla itseään vähäisin elein ja sanoin. He eivät välttämättä tapaamisilla kerro mielipiteitään, jolloin voidaan tulkita, että heille on annettu tilaisuus osallistua. Näissäkin tilan-

teissa nuorilta saattaa puuttua etukäteistieto, mihin he osallistuvat tai mitä heiltä odotetaan.

Viranomaisilla on valta ja velvollisuus tehdä päätöksiä lapsen edun näkökulmasta. Nuoret puolestaan voivat vaikuttaa siihen, mitä he haluavat tai suostuvat puhumaan. (35.) Valinta olla puhumatta voi olla nuoren näkökulmasta tietoinen ratkaisu. Vaikeneminen voi osoittaa lapsen toimijuutta ja mahdollisuutta käyttää valtaa (36). Liitämme muodolliseen osallisuuteen Foucault'n ajatuksen vallasta strategisena pelinä. Siinä sosiaalityöntekijä yrittää säädellä nuoren toimintaa, mutta nuorella on mahdollisuus toimintansa kautta muuttaa valtasuhteita ja vaikuttaa sosiaalityöntekijän päätökseen. (30–31, 22.) Toisaalta tiedostamme, että muodolliseen valtaan liittyy paljon asiantuntijavaltaa, jolloin nuoren mahdollisuus vastarintaan saattaa jäädä vähäiseksi.

Usein muodollinen osallisuus nähdään osallisuuden puutteena (13). Haluamme säilyttää tarkastelussa muodollisen osallisuuden, koska tämä taso voidaan havaita tahattomasti instituutioiden palvelujärjestelmissä. Esimerkiksi Hallintolain (37) mukaan nuorta on kuultava ennen asian ratkaisemista, koska hänen mielipiteensä saattaa vaikuttaa lopputulokseen. Lain hengen mukaisesti nuoren halutaan osallistuvan oman asiansa käsittelyyn, mutta päätäntävalta jää viranomaiselle. Voidaan puhua myös Foucault'n tarkoittamasta rakenteellisesta vallasta, jossa instituutio tarjoaa työntekijälle vallanhallinnan välineitä suhteessa nuoreen. (30–31, 22).

Osallisuudessa nuoret kokevat pystyvänsä vaikuttamaan päätöksentekoon ja näyttäytyvät aktiivisina toimijoina. Tällöin he voivat tehdä kehitystasolleen sopivia päätöksiä itsenäisesti. Heidät otetaan myös tasavertaisina mukaan päätöksentekoon ja he kantavat osaltaan vastuuta sekä päätöksestä että sen tuloksista. (ks. Taulukko 1.) Osallisuudessa valtaa jaetaan nuoren ja ammattilaisen kesken. Foucaultin mukaan tämä on tavoiteltava vuorovaikutussuhde asiakkaan ja ammattilaisen välillä, jolloin myös valta-asetelma muuttuu tasa-arvoisemmaksi ja nuorella on mahdollisuus vaikuttaa lopputulokseen. (22.) Nuorten osallisuuden on todettu vaikuttavan myönteisesti kuntoutuksen tai hoidon lopputulokseen. Lisäksi osallisuuden on todettu parantavan sairaalahoidossa olevien nuorten hoitovastetta ja vähentävän uusia osastojaksoja. Osal-

lisuus on liitetty myös positiiviseen vuorovaikutuskokemukseen, kun ammattilaiset huomioivat nuoren tarpeen ja toiveet. (4.)

TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄT

Keräsimme tutkimusaineiston osana LANUPS-hanketta (”Lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian yhteistutkiminen ja -kehittäminen Länsi- ja Itä-Suomessa”), jossa tavoitteenamme on tunnistaa lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian yhteisasiakkuudessa olevien nuorten toteutuneita palvelupolkuja ja -tarpeita. Haastattelimme 19 nuorta ajalla 1.6.2021 – 1.3.2022. Toteutimme haastattelut nuorten kotona, yliopistolla, yhteistyökumppaneiden tiloissa tai etäyhteyksin joko puhelimitse tai Teams-sovellusta hyödyntäen. Haastattelumme nuoret olivat iältään 18–27-vuotiaita ja heillä oli ollut lastensuojelun sijaishuollon asiakkuus ja asiakkuus nuorisopsykiatrialla tai he olivat kokeneet olleensa mielenterveystuen tarpeessa. Tavoitimme nuoret tutkimukseemme yhteistyökuntien lastensuojelun ja kokemusasiantuntijajärjestöjen kautta.

Tutkimusmenetelmällisesti haastattelut olivat narratiivisia teemahaastatteluja (38). Haastattelut pohjautuivat kolmeen teemaan, jotka olivat nuorten palvelukokemukset, kokemukset omista palvelutarpeistaan sekä näkemykset palveluiden kehittämisestä. Nuoret pohtivat kertomuksissaan saamiaan palveluita elämänsä eri vaiheissa sekä kohtaamissaan kriisitilanteissa, jolloin esille nousivat osallisuuden kysymykset. He nimesivät myös palveluihin liittyviä kehittämissajatuksia ja toiveita ammattilaisille. Tutkimusmenetelmällisesti hyödynsimme elämänjanaan, jonka tarkoituksena on auttaa nuoria rakentamaan omaa elämäntarinaansa (39).

AINEISTON ANALYYSI

Tutkimme nuorten kokemuksia osallisuudestaan lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian päätöksenteossa. Nuoret kuvasivat sosiaalihuollon ja terveydenhuollon tekemää päätöksä ja hoitoratkaisuja. Analyysissä tarkastelumme kohdistui siihen, että nuori oli kertomuksessa itse toimijana ja kuvaili päätöksentekoprosessia subjektiivisena kokemuksena. Analysoimme vain lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian asiakkuuden aikaista päätöksentekoa, jolloin haastateltavat olivat vielä alaikäisiä. Siten lastensuojelun jälkihuollon pää-

tökset sekä arkeen liittyvät päätökset, esimerkiksi kotiintuloajoista sopiminen, rajautuivat pois.

Tutkimusaineiston analyysi on teoriaohjaava. Tällöin analysoitava materiaali valitaan aineistosta, mutta aiempi tutkimustieto ohjaa analyysiä. (40). Paikansimme ensin nuorten kokemukset osallisuudestaan valitsemalla aineistoon kaikki ne tekstikatkelmat, joissa nuoret puhuvat osallisuuden kokemuksistaan. Tämän jälkeen aineistoa tarkasteltiin jo aiemmin mainittujen kolmen osallisuuden tason kautta: osallisuus, muodollinen osallisuus ja osallisuuden puute. Aineiston jäsentämisessä käytimme apuna laadulliseen analyysiin soveltuvaan Nvivo20-ohjelmistoa.

Analyysi eteni vaiheittain. Ensimmäinen kirjoittaja (MA) luki aineiston useaan kertaan läpi ja poimi aineistosta tutkimuskysymystä kuvaavat tekstikatkelmat. Katkelmat saattoivat olla yksittäisiä lauseita tai laajempia kysymysvastaukskokonaisuuksia (41). MA nimesi kullekin katkelmalle sitä kuvaavan koodin. Tämän jälkeen jaoteltiin analyysiyksiköt teoriasta nousevien luokitusten alle: osallistumattomuus, muodollinen osallisuus ja osallisuus. Jokainen koodi luokiteltiin yhden osallisuuden luokituksen alle. Mikäli koodi sopi kahteen eri luokkaan, se koodattiin uudelleen kahteen eri koodiin. Analyysin seuraavassa vaiheessa MA tarkasteli kutakin osallisuuden luokkaa itsenäisenä kokonaisuutena ja kokosi koodeista alateemoja, jotka kuvasivat osallisuuden luokan tarkempia sisältöjä.

Toinen kirjoittaja (AK) tarkasti luokittelut ja nosti yhteiseen keskusteluun luokittelusta poikkeavat havainnot. Ensimmäinen, toinen ja kolmas kirjoittaja tulkitsivat nuorten osallisuutta koskevaa puhetta vallan elementtien näkökulmasta. Analyysiin kytkettiin osallisuuden tasojen lisäksi myös vallan elementtien tarkastelu Foucault’n valtateoriaa mukailien. Tämän jälkeen aineistokehikko tarkastettiin yhdessä muun tutkimusryhmän kanssa.

TUTKIMUKSEN ETIIKKA

Tutkimuseettiset kysymykset huomioitiin läpi tutkimusprosessin, haastateltavien tiedottamisesta tutkimustulosten kirjoittamiseen. Turun yliopiston ihmistieteiden eettisen toimikunnan terveystieteellisten tutkimusten jaosto antoi tutkimuksesta puoltavan lausunnon. Lähestyimme nuoria heidän omien työntekijöiden, esimerkiksi jälki-

huollon ohjaajien, kautta, jotka varmistivat nuorten sen hetkisen voinnin, mahdollisuuden osallistua haastatteluun sekä lupautuivat tarvittaessa antamaan nuorelle psyykkistä tukea haastattelun jälkeen.

Kerroimme nuorille tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta, tavoitteista ja salassapitovelvollisuudesta. Nuoret saivat tutkimustiedotteen ja heidän oli mahdollista esittää kysymyksiä ennen haastattelun aloittamista. Tutkimukseen osallistuneet nuoret antoivat tietoisesti suostumuksensa haastatteluun joko kirjallisesti tai suullisesti riippuen haastattelun toteuttamistavasta. Nuorista huolehtiminen myös haastattelun jälkeen oli eettisesti tärkeää ja jokaisen nuoren kanssa keskusteltiin haastattelun herättämistä ajatuksista. Kaikki tunnistettavissa oleva tieto on pseudonymisoitu.

NUORTEN KOKEMUKSET OSALLISUUDESTA PÄÄTÖKSENTEOSSA

NUORTEN PUUTTEELLINEN OSALLISUUS JA ASiantuntijavalta

Nuoret liittyivät puutteellisen osallisuuden päätöksentekoprosessissa usein tietovajeeseen. Eräs nuori toi esille, ettei hänellä ollut edes tietoa omasta sosiaalityöntekijästään, jolle voisi asioistaan kertoa. Lisäksi nuoret toivat esille, ettei heille annettu riittävästi tietoa, jotta he voisivat muodostaa oman näkemyksensä asiaan mielipidettä kysyttäessä. Puutteellinen tieto näyttäytyi viranomaisen tai viranomaiselle annetun institutionaalisen, osin tiedostamattoman, vallan välineenä estäen nuoren osallisuutta.

Nuoret kertoivat, miten puutteellinen osallisuus ja oikeuksien loukkaaminen aiheuttivat heille negatiivisia tunteita. Omien oikeuksien tiedostaminen ja niiden puolustaminen näyttäytyi merkityksellisenä. Nuoret toivat esille tarpeensa selvittää oikeuksiaan itsenäisesti osallisuutensa mahdollistamiseksi.

”Kun tuli lomilt ja oma huone oli pengottu ylösalasin... mul pitäisi ilmottaa siitä, ja jollen anna suostumusta siihen, ni soitetaan poliisit ratsaamaan se. Mut mä en ollu saanu ilmoitusta siitä, ja ohjaajat oli tsekannu muittenkin nuorten huoneet ketkä oli ollu lomilla...” (H8)

Sitaatti kuvaa, miten viranomaisten vallankäyttö rikkoo nuoren fyysisistä, yksityistä tilaa. Yhteiskunta mahdollistaa viranomaisen vallankäytön perustuen nuoren terveyden ja hyvinvoinnin turvaamiseen. Vaikka asiasta pitäisi ilmoittaa etukäteen, näin ei aina tapahdu olosuhteiden vuoksi. Tämä rikkoo sekä nuoren luottamusta että oikeuksien toteutumista. Sitaatti osoittaa myös piilossa olevaa, instituution sallimaa, vallankäyttöä nuorten kokemana.

Nuoret kuvailivat myös tilanteita, joissa päätös annetaan heille vain tiedoksi. Tällaisia tilanteita olivat esimerkiksi kiireelliset sijoitukset tai sijoituksista tehtävät jatkopäätökset. Nuoret kuvailivat kiireellisen sijoituksen alkua hämmentävänä ja myös ahdistusta herättävänä, koska heillä ei aina ollut tietoa, minne he ovat menossa ja mitä seuraavaksi tapahtuu. Kiireellistä sijoitusta seurasivat nuorten kertomuksissa usein rajoituspäätökset, esimerkiksi liikkumisen ja yhteydenpidon rajoittamisesta heille tärkeiden ihmisten kanssa. Nuoret kritisoivat kertomuksissaan laitosten joukkorajoituksia tai -toimenpiteitä koskevia käytäntöjä. Lisäksi nuoret kertoivat, miten laitoksissa yritettiin usein saada kaikille sijoitetuille nuorille asiakkuus nuorisopsykiatrialle. Näihin käytäntöihin liittyviä perusteluja ei heille kerrottu. Erilaiset rajoituspäätökset, etenkin ilman ymmärrystä ja perusteluja, ilmentävät viranomaisten ylivaltaa, jolloin nuoret jäävät alistaiseen valta-asemaan suhteessa työntekijöihin. Nuoret liittyivät nämä tilanteet usein etenkin sijoitusten alkuvaiheeseen.

Nuoret kuvailivat tiedolla harhaanjohtamista. He kertoivat kiireellisen sijoituksen tilanteista, joissa heidän vanhempansa olivat hakeneet tukea sosiaalitoimesta, ja sosiaalityöntekijät olivat päätyneet kiireelliseen sijoitukseen keskustelematta tästä nuoren kanssa. Vanhempi oli pyytännyt nuoren paikalle ilman tietoa siitä, mitä tämän jälkeen tapahtuu.

”Mä olin taas ollut viikkoja omilla reissuilla... mun isä soitti mulle, että meillä on sossupalaveri kotona... Ja sitten mä menin ja siellä oli poliisit vastassa, että nyt mennään.” (H1)

Kiireellisen sijoituksen tilanne on usein nuorelle traumaattinen kokemus, jossa työntekijöiden ja aikuisten tulisi miettiä valta-asemaansa ja sen

voimakkuutta, jotta sijoituksen tarkoitus nuoren hyvinvoinnin tukemisessa vahvistuu. Nuoret kertoivat kuitenkin ymmärtävänsä, että aikuisten on otettava vastuu päätöksistä, mutta he toivoivat etukäteen tietoa siitä, mitä aikuiset heiltä odottavat sekä perusteluja tehtäville päätöksille. Osa osallistumisen esteistä liittyi toimintaympäristöön tai yksittäisiin työntekijöihin, kuten laitoksen vaikeaan taloustilanteeseen tai työntekijän sairastumiseen

NUORTEN MUODOLLINEN OSALLISUUS JA STRATEGINEN VALTAPELI

Muodollisessa osallisuudessa nuorelle annetaan yleensä tilaisuus ilmaista mielipiteensä, mutta vaikuttamisen mahdollisuudet voivat olla vähäiset. Muodollinen osallisuus näyttäytyi nuorten kertomuksissa usein puutteellisena osallisuutena. Nuorille annettiin mahdollisuuksia tulla kuulluksi, mutta viranomaiset pitivät kuitenkin itsellään vallan päättää asiasta. Nuoret kokivat, ettei heille jäänyt muuta mahdollisuutta kuin toimia viranomaisten tekemän päätöksen mukaisesti. Kutsumme tätä vapaaehtoiseksi pakoksi. Toisinaan nuoret saattoivat kapinoida työntekijöiden valtaa vastaan omalla toiminnallaan. Tätä kutsumme nuorten itselleen ottamaksi vallaksi.

Vapaaehtoinen pakko

Muodollisessa osallisuudessa nuoret saattoivat olla passiivisesti mukana tapaamisessa eikä heidän ajatuksiaan kysytty. Nuorilla oli halu olla mukana aktiivisina toimijoina. He kuvailivat myös omaa tietoista passiivisuuttaan ja läsnäolon puutettaan tapaamisissa, joissa päätettiin heidän asioistaan. Toisaalta nuoret toivat esille kokemuksensa väärinymmärretyksi tulemisesta.

”...mä oon yrittänyt esim. psykan puolella puhua mun päihdeasioista, niin yleensä ne työntekijät ei jotenkin ymmärrä sitä, ja ne kääntyy jotenkin ylösalaisin...” (H13)

Aikuislähtöinen toimintaympäristö voi lisätä myös tahattomasti nuorten passiivista käyttäytymistä, jos nuorten on vaikea liittyä mukaan päätöksentekotilanteeseen. Eräs nuori toi esille, että päätöksentekotilanteet saattoivat ilmaantua yllättäen, ja hän olisi kaivannut tilaa puhua ja pohtia asiaa rauhassa aikuisen avustuksella. Aikuislähtöisessä toimintaympäristössä nuoret saat-

toivat rohkaistua ja kertoa näkemyksiään, jolloin seuraus saattoi olla heille jopa pelottava. Eräs nuori kuvaili, miten hänet oli viety lääkäriin ja nuorisopsykiatriselle osastolle hänen kerrottuaan omasta voinnistaan läheiselleen. Tapahtumat vaikeuttivat hänen uskallustaan puhua asioistaan uudestaan aikuisille. Väärinymmärrys voidaan mieltää tietynlaisena vallankäyttönä, jossa nuorilla ei ole ehkä riittäviä resursseja asioidensa esille tuomiseen aikuisten toimintaympäristössä. Toisaalta tietoa voidaan käyttää hyväksi asettamalla asiantuntijana nuorten tiedon yläpuolelle. Asiantuntijan valta-asetelma pohjautuu tällöin ”paremman tietämisen” kulttuuriin, jossa nuorten osallisuuden kokemus estyy.

Joskus nuorten oli vaikea tulla ymmärretyksi keskustelun keinoin, jolloin nuoret yrittävät viestiä näkemyksiään toiminnallaan. Muodollisessa osallisuudessa nuoret kokivat, että heidän yrittämisensä osallistua jäivät vaille ymmärrystä ja huonon käyttäytymisen varjoon.

”Kyllä sitä puhui, mutta ei ehkä osannut nuorempana tuoda niitä asioita rakentavasti tai uskottavasti esille, että se oli ehkä semmoista huutoa... Että ei osannut sanoittaa sitä, että sitä ois otettu tosissaan.” (H3)

Nuorten keinot ja taidot suhteessa aikuisten toimintaan mukaan pääsemiseksi ovat rajalliset, mikä vaikuttaa myös valta-asetelmaan. Nuorten kertomuksissa aikuiset eivät nähneet nuoren käyttäytymistä keinottomuutena ilmaista itseään. Aikuiset pikemminkin vain ohittivat nuorten ajatukset.

Nuoret kuvailivat tulleen osittain kuulluksi toiveistaan. Nuoret liittivät tämän usein tarpeisiinsa saada mielenterveydellistä tukea. Eräs nuori kertoi, että oli toiveidensa mukaan päässyt psykiatrin vastaanotolle. Käynti oli ollut kuitenkin pettymys, sillä nuorelle oli vain annettu lääkkeitä selvittämättä mahdollisia syitä ja kuuntelematta, millaista tukea hän olisi kaivannut. Toinen nuori kertoi jääneensä vaille mielenterveydellistä tukea, koska päihdeongelma nähtiin ensisijaiseksi ja mielenterveyden tuntu tarpeet siivutettiin. Nuoret kertoivat myös, että aikuiset halusivat kuulla heidän näkemyksiään, mutta kuitenkin aikuisten näkemykset menivät heidän omiensa edelle esimerkiksi tilanteissa, jossa selvitetiin nuoren hoidon tarvetta. Sitaatissa tulee

esille ammattilaisen tiedon valta suhteessa nuoren kertomukseen.

”Mä selitin lääkärille, ensin mä sain tavata hänet kahden kesken. Ja kun me puhuttiin sen lääkärin kaa, niin meillä on ihan yhteistyö...Sen kaa mä tulin juttuun, sain kerrottua asiani ja se kuunteli mua. Se oli jo päästämässä mua sieltä pois. Sit tulee ohjaajien vuoro, että mä en saa olla paikalla..Ja kun ohjaajat on puhunut lääkärin kaa, lääkäri menee tekee päätöstä asiasta... Sit mä olin aina jonkun kolme päivää siellä mielisairaalassa...” (H10)

Nuoret toivat pettymystään esille myös tilanteista, joissa heille tarjottiin mahdollisuutta osallistua päätöksentekoon, mutta valittavana oli kaksi lähes samanlaista vaihtoehtoa. Nuoret kertoivat kokeneensa painostusta muun muassa tunteisiin vetoamisen tai toistuvan ”jankuttamisen” kautta ja päättelivät toisen vaihtoehdon valinnan saattavan aiheuttaa heille ikäviä seurauksia esimerkiksi rajoituspäätöksen muodossa.

”...suostuks sä tähän, no en mä tiedä. Josset sä suostu nii sit tää on huostaanotto ja se on vähä ikävä sun vanhemmalle. Siin vähä semmoi et käytännös joo mut periaattees ei, et se tuntu typerälle se et miten aikuiset sanoo sen. Et tavallaan kysytään sun lupaa mut sit tää ei oo sun, ja jotenki et kannattais sanoo joo, koska muuten se on ikävä sun vanhemmalle.” (H11)

Sitaatissa voidaan nähdä elementtejä strategisesta valtapelistä, jossa työntekijä käyttää vallan välineenä nuoren lojaaliutta vanhempiaan kohtaan, jotta nuori suostuisi vapaaehtoisella pakolla johdateltuun päätökseen.

Nuorten itselleen ottama valta

Strategisen pelin kääntöpuolena tunnistettiin nuorten kapina eli itselleen ottama valta. Nuoret kertoivat aktiivisesta osallisuudestaan sekä keskusteluissa että toiminnan tasolla. Nuoret toimivat välillä miellyttääkseen aikuisia, koska tiedostivat sen tarjoavan heille vapauksia. Välillä nuorten on vaikeaa hyväksyä aikuisten tekemiä päätöksiä, jolloin he ottavat itselleen valtaa negatiivisen toiminnan keinoin. Muutama nuori

kertoi, miten he olivat esittäneet toiveen esimerkiksi palvelusta tai tehtävästä päätöksestä, mutta joutuneet toimimaan myös ei-toivotulla tavalla päästääkseen kohti päämääräänsä.

”...ne oli tosi paljon osastohoitoa vastaan, ne ohjaajat. Kun mä pidin syömislakon, sitten mä pääsin sinne vasta.” (H9)

Esimerkissä nousee esille nuoren vaikeus saada tukea keskustelun keinoin, jolloin hän joutui turvautumaan itseään vahingoittavaan, mutta tiedostettuun ratkaisuun, tarpeelliseksi kokemansa tuen saamiseksi. Sitaatissa asiantuntijoiden ”parempi tietäminen” ja ylivalta johtivat tilanteeseen, jossa nuori ajautui itseään vahingoittavaan toimintaan saadakseen apua ja tullakseen kuulluksi.

Nuoret kertoivat myös pystyneensä vaikuttamaan aikuisten tekemiin päätöksiin ja muokkaamaan niitä toiveidensa mukaisiksi negatiivisen käyttäytymisensä, esimerkiksi luvattoman poistumisen, avulla. Eräs nuori kuvaili välttyvänsä erityisen tuen jaksosta (EHO) karkaamalla viranomaisilta. Erityisen tuen jaksolla tarkoitetaan intensiivistä ja moniammatillista, enintään 30 vuorokautta kestäväää hoitajaksoa. Sitä järjestetään nuorille, jotka ovat toiminnallaan vakavasti vaarantaneet henkeään, terveyttään tai kehitystään. (15.)

”mä lähdin karkuun... jos mä joudun jonnekin EHO:llekin, niin kyllä mä nyt mieluummin oon karkuteillä ennen kun mä joudun sinne... kun mä olin ollut karkuteillä, niin eihän mut sit kuitenkaan laitettu EHO:lle, joka on outoa, koska ne oli uhkaillut mua silleen. Mutta ei mua laitettu EHO:lle ja mä sain mukamas yhden mahdollisuuden vielä.” (H10)

Vallan saaminen negatiivisen toiminnan keinoin oli nuorelle kokemuksena hämmentävä. Osallistuminen päätöksentekoon oman negatiivisen toiminnan kautta näyttäytyi nuoren vallankäytönä ja aikuisen epäjohtonmukaisena toimintana. Tämän epäjohtonmukaisuuden hyväksyminen saattoi tarjota nuorelle myös vääranlaisia toimintamalleja tulevaisuuteen. Lisäksi sitaatti tekee näkyväksi sosiaalityöntekijän ja nuoren keskinäisen valtapelin, jossa on vaikeaa nähdä edellytyksiä luottamuksellisen tuen rakentumiseen.

OSALLISUUS JA JAETTU VALTA

Osallisuudessa nuori kokee olevansa mukana ja kykenevänsä vaikuttamaan päätöksentekoprosessiin. Nuorille avun hakeminen ja vastaanottaminen saattoi näyttäytyä pitkänä prosessina, jonka aikana nuori rohkaistui itse pyytämään tukea ulkopuoliselta toimijalta. Vapaaehtoisuus ja oma tahto asetti nuoren myös tasavertaisempaan valta-asemaan suhteessa työntekijöihin, jolloin yhteinen työ ja sitoutuminen muutokseen oli nuoren kannalta helpompi aloittaa.

”Olin nuorten turvatalolla. Minä menin sinne, koska äiti kontrolloi minua tosi paljon...Ja pisti veljet soittamaan minun perään. Ja siis minusta tuntui, että minä olin semmoisessa häkissä... Sitten minä lähdin nuorten turvataloon. Soitin siis sinne ja otin apua vastaan...” (H7)

Nuori tarvitsee aikuisilta mahdollisuuksia tulla mukaan ja kokea osallisuutta. Kuulluksi tuleminen oli nuorten kertomuksissa tärkeä osallisuuden mahdollistava tekijä. Kuulluksi tuleminen liittyi siihen, että nuoren kuuntelemisen lisäksi hänet kohdattiin kunnioittavasti, hänen toivetaan ja näkemyksiään haluttiin ymmärtää. Lisäksi kertomuksissa aikuinen otti nuoren mukaan tekemään päätöksiä, tuki nuoren näkemyksiä ja jakoi vastuuta.

”Mä sanoin, että haluan, että se on laitos. Ja se sopi niille. Varmasti myös sen takia, että niitä laitospaikkoja on vähän enemmän kuin sijaisperhepaikkoja teineille. Ja mun sosiaalityöntekijä tosiaan kävi läpi, että mitä olisi vapaana. Muistaakseni siellä oli muutama vaihtoehto. Mutta sitten me päädyttiin sen kanssa käymään yhdessä niistä, ja sitten se oli mun mielestä jees. Ja sitten päätettiin, että mä muutan sinne.” (H15)

Sitaatissa korostuu molemminpuolinen osallisuuden kokemus ja arvostus. Sosiaalityöntekijä jakaa valtaa nuoren kanssa ja antaa nuoren vaikuttaa sijaishuoltopaikan valintaan. Tällöin edellytys myös sijoituksen onnistumiseen ja nuoren sitoutumiseen näyttäytyvät lähtökohtaisesti parempina.

Osallisuudessa korostuivat nuorten omat kokemukset siitä, miten he onnistuivat tuomaan esille omia toiveitaan, perustelemaan ja puo-

lustamaan näkemyksiään. Nuoret tekivät myös aloitteita muutoksen aikaansaamiselle sekä vaativat aikuisilta muutoksia omaan tilanteeseensa. Eräs nuori kuvaili omaa aktiivisuuttaan tilanteessa, jossa hän itse oli sosiaalityöntekijän puolesta yrittänyt selvittää vapaina olevia sijaishuoltopaikkoja muutoksen aikaansaamiseksi.

Lastensuojelun avohuollon ja nuorisopsykiatrian palvelut ovat pääsääntöisesti nuorille vapaaehtoisia, jolloin nuorelle tulee myös mahdollisuus valita. Nuoret pohtivat kertomuksissaan esimerkiksi osallisuuttaan nuorisopsykiatrian palveluissa. Osa koki palvelut muiden johdattelemiksi ja kieltäytyivät niistä, koska eivät itse nähneet tarvetta hoidolle.

”Siis kun en mä suostunut menen niille muille käynneille, mä sanoin, että mä menen loppu-tapaamiseen, että me voidaan purkaa tämä hoitokontakti, niin siihen sitten suostuttiin totta kai.” (H12)

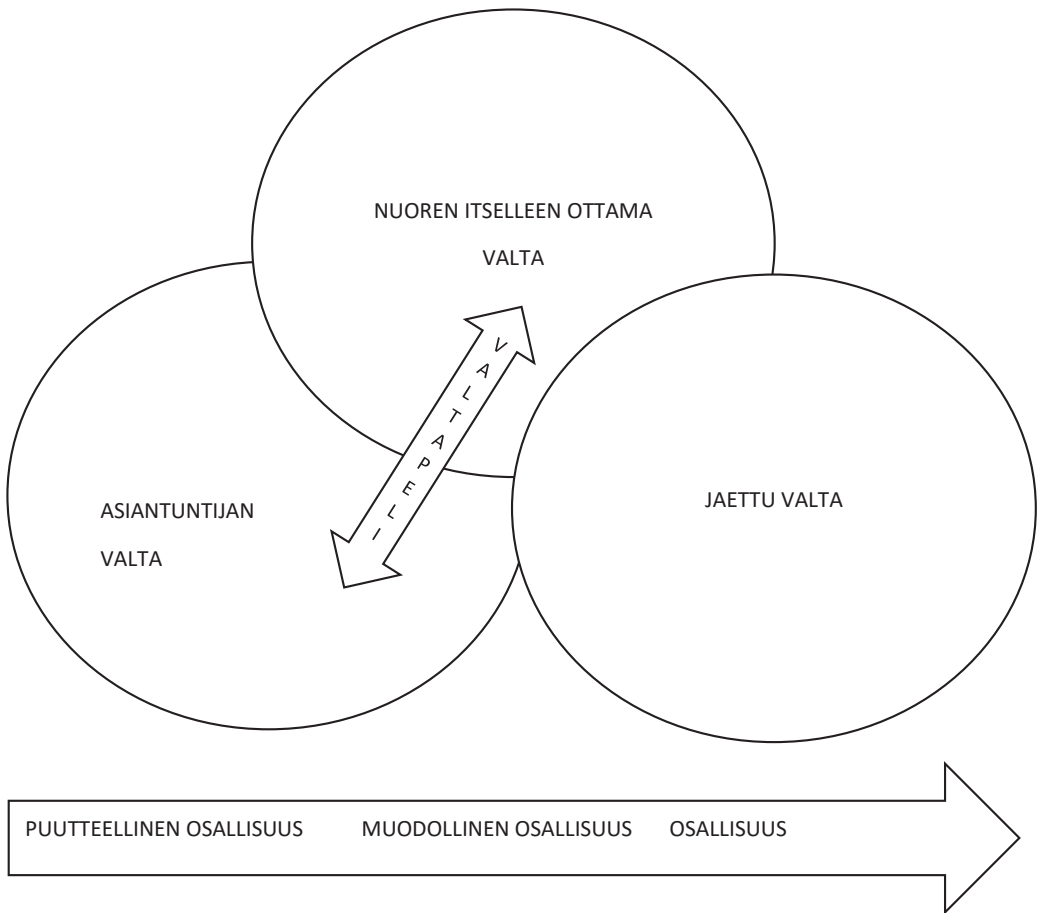
Osallisuuden kokemus vahvistui myös sillä, että nuoret tietävät, mitä heiltä odotetaan. Tällöin heidän oli helpompi omalla toiminnallaan vaikuttaa lopputulokseen. Nuoret kuvailivat sitä, miten olivat omalla hyvällä käyttäytymisellään pystyneet vaikuttamaan myönteisesti asioidensa etenemiseen. Eräs nuori kuvaili kokemuksiaan EHO-jaksosta. Hän kertoi, että hän oli päässyt EHO-jaksolta pois nopeammin oman hyvän käyttäytymisensä avulla. Useampi nuori kertoi ymmärtävänsä oman käyttäytymisensä vaikutuksen asioistaan päätettäessä. Yhteistyösuhde ja yhteinen ymmärrys näyttivät hälventävän myös valta-asetelmia nuorten ja työntekijöiden välillä.

POHDINTA

Nuorten osallisuutta lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian päätöksenteossa on tässä artikkelissa analysoitu kolmen eri osallisuuden tason; puutteellisen osallisuuden, muodollisen osallisuuden ja osallisuuden kautta. Artikkelin vahvistaa ajatusta siitä, että pelkkä mukanaolo päätöksentekotilanteessa ei tuota osallisuuden kokemusta, vaan aikuisten tulee selvittää yksilöllisesti, miten nuoret kokevat voivansa liittyä omassa asiassa tehtäviin ratkaisuihin (7). Toisaalta aikuisten on myös huomioitava, että osallisuuteen liittyy myös oikeus kieltäytyä (12), mutta lapset eivät välttämättä uskalla näin toimia (5).

Osallisuus päätöksentekoon kuvastaa myös nuorten ja työntekijöiden välisiä valtasuhteita. Osallisuuden puute vahvistaa työntekijän valtaa suhteessa nuoreen. Siinä nuorella ei ole mahdollista vaikuttaa omaan asiaansa eikä hänellä ole välttämättä etukäteistietoa työntekijän tekemistä ratkaisuista. Muodollisessa osallisuudessa voidaan puhua vallasta strategisena pelinä, jossa työntekijä ja nuori pyrkivät vaikuttamaan toistensa toimintaan. Muodollinen osallisuus määritellään aiemmissa tutkimuksissa myös osallisuuden puutteen yhdeksi muodoksi (13). Näin mekin tulkitimme asiaa, kunnes liitimme

analyysiin mukaan osallisuuden selkeästi kytköksissä olevan vallan käsitteen. Muodollinen osallisuus ja strateginen valtapeli nostivat esille sekä nuorten osallisuuden puutetta, että nuorten itselleen ottamaa valtaa. Osallisuuden tasolla puolestaan työntekijät vastuuttavat nuoria ja jakavat valtaa tehtävistä päätöksistä. Tämä on asiakastyössä myös tavoiteltava vallantaso (22). Osallisuuden ja vallan kokonaisuutta on kuvattu kuviossa 1, jossa kuvataan, miten osallisuuden tasot kytkeytyvät vallankäyttöön sekä miten nuorten kanssa työskentelyssä jaettu valta vahvistaa nuoren osallisuuden kokemusta.

Kuvio 1: Nuoren osallisuuden tasojen kytkös vallankäytön elementteihin.

Nuorten kertomuksissa näkyi vaihtelevuutta osallisuuden kokemuksissa. Kokemukset puutteellisesta osallisuudesta kuvasivat, miten nuorten oikeuksia loukattiin ja asiat tehtiin heidän selkiensä takana. Nuoret liittivät tähän vahvoja, negatiivisia tunnekokemuksia, jotka vaihtelivat vihasta pettymykseen. Myös aiemmissa tutkimuksissa nuoret ovat ilmaisseet aikuisten manipulaatiota voimakkaana kokemuksena puhuen esimerkiksi selkään puukottamisesta (42). Toisaalta lievemmissä osallisuuden puuttumisen kokemuksessa aikuisilta toivottiin perusteluja ja etukäteistietoa, jotta toimintaan voitaisiin esimerkiksi ennen kiireellistä sijoitusta vaikuttaa. Kokemus osallisuuden puutteesta liittyi aikuisten toiminnalliseen valtaan, jota vahvisti, etteivät aikuiset jakaneet tietoaan. Aikuiset ottivat itselleen toiminnallaan ylivallan, joka esti nuoria kyseenalaistamaan tehtyjä ratkaisuja. Työntekijöiden tulisi olla tietoisia ja pystyä erottamaan vallankäytön myönteiset, toimintakykyä vahvistavat puolet, sekä haitalliset, toimintakykyä ja osallisuutta heikentävät toimenpiteet (22). Valta voi esimerkiksi vahingoittaa auttamissuhdetta ja heikentää nuoren sitoutumista työskentelyyn tai luottamusta koko instituutioon.

Muodollinen osallisuus näyttäytyi strategisena pelinä, jossa työntekijä pyrki kontrolloimaan nuoren toimintaa, mutta myös päinvastoin (30–31, 22). Strategisessa pelissä erotimme vapaaehtoisen pakon, jolla päätöksentekoon liittyvät osallistumismahdollisuudet olivat käytännössä vähäiset, sekä nuorten itselleen ottaman vallan. Nuorten itselleen ottama valta näyttäytyi nuoren negatiivisena toimintana, joka kietoutui vahvasti lähtötilanteessa kokemukseen osallisuuden puutteesta. Tutkimuksen keskeisenä tuloksena oli nuorten itselleen ottama valta-asema, jonka kautta nuori käänsi osallisuuden puutteen osallisuudeksi negatiivisen toiminnan kautta. Negatiivisessa tai passiivisessa vaikuttamisessa nuori otti osallisuudessaan vallan itselleen vaikuttaen aikuisten toimintaan. Tästä esimerkkinä olivat itsetuhoisuus, laitoksesta luvatta poistuminen ja tietoinen passiivoituminen, kun aikuisten toiminta ei ole nuoren näkökulmasta tyydyttävää. Tärkeää olisi siis pysähtyä selvittämään, mitä nuoret yrittävät toiminnallaan kertoa. Tulosten mukaan nuorilla ei aina ole mahdollisuuksia ilmaista näkemyksiään kerronnan kautta (ks. myös 43), etenkin yllättävissä ja vaativissa tilanteissa.

Osallisuuden kokemus syntyy ymmärryksestä ja kuulluksi tulemisesta, ja vahvistuu, kun nuori otetaan työntekijän rinnalle tekemään ratkaisuja. Aineistomme vahvisti aiempien tutkimusten tuloksia (11, 7, 1) nuorten toiveesta osallistua aktiivisesti päätöksentekoon. Lisäksi nuorten kertomukset vahvistavat ajatusta siitä, kuinka mukana olo ja jaettu valta vaikuttavat nuorten hyvinvointiin, itsen ja toisten arvostukseen sekä muutoskykyyn (2). Työntekijän mahdollisimman vähäinen vallankäytön aste mahdollistaa tasapuolisemman valta-asetelman ja lisää nuoren mahdollisuutta vaikuttaa päätöksiin. Lisäksi se tukee nuorten yksilöllisten tarpeiden huomiointia sekä sitoutumista yhteistyöhön. (22.)

Ammattilaiset tunnistavat osallisuutta tukevia tekijöitä, mutta niiden huomioiminen palvelurakenteissa on puutteellista (6). Yksilöllinen huomioiminen, kuunteleminen, ymmärrettävien perustelujen kertominen, vaihtoehtojen yhteinen kartoittaminen ja mukaan ottaminen ratkaisujen tekoon vahvistavat nuorten osallisuutta. Näiden toteuttaminen vaatii työntekijöiltä myös vuorovaikutustaitoja sekä resursseja nuoren yksilölliseen kohtaamiseen. Yksilöllisten tarpeiden huomioiminen on olennaista myös nuorten mielenterveyden tukemisen näkökulmasta. Yli puolella sijoitetuista nuorista on eritasoisia diagnosoituja mielenterveyden häiriöitä, jotka vaikuttavat heidän toimintakykyynsä eri tavoin (44). Osallisuuden ja vallan näkökulmista on olennaista pohtia, millaista mielenterveydellistä tukea nuori tarvitsee ja millaisiin tukimuotoihin hän sitoutuu.

Tutkimuksemme kiinnittyi ajankohtaiseen keskusteluun (45–46) nuorten osallisuuden vahvistamisesta. Lasten oikeuksien sopimuksessa (27) ja sitä kautta eri kansallisissa laissa esimerkiksi lastensuojelulaisissa (15) ja laista potilaan asemasta ja oikeuksista (14) tuodaan esille nuorten osallisuuden merkitys. Kuitenkin esimerkiksi lastensuojelulaisissa (15) osallisuus määritetään mielipiteen selvittämisenä ja kuulemisena, toisin sanoen lapsen osallistumisena koetun osallisuuden sijaan. (5). Palvelujärjestelmä näyttää tyydyttävässäkin yhteydessä aikuislähtöisenä. Lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian toimintakulttuurit huomioivat osallisuuden periaatteen nuoria koskevia päätöksiä tehtäessä, mutta sivuuttavat ajoittain nuorten tosiasialliset kokemukset osallisuudesta. Tulostemme perusteella nimellinen

mukana olo ei riitä vaan nuorten tulee kokea aitoa osallisuutta päätöksenteossa. Nuoret saadaan osallisuuden kautta paremmin mukaan päätöksentekoa seuraavaan työskentelyyn ja otamaan vastuuta tilanteestaan.

Tutkimuksemme tulokset synnyttävät tarpeen tarkastella nuorten osallisuuden kokemuksia ja toimijuutta sekä lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian toimintakulttuureissa että arjen toiminnoissa. Miten nuorten osallisuuden kokemukset pyritään huomioimaan osana rakenteellisia uudistuksia? Halutaanko jatkaa vahvistamalla muodollista osallistumista vai tarjota nuorille enemmän osallisuuden ja vaikuttamisen kokemuksia? Teema on myös ajankohtainen, koska lastensuojelulain kokonaisuudistus on valmis teillä ja siinä voitaisiin vahvistaa lasten osallisuutta kokijoina ja toimijoina.

Tutkimuksemme rajoitteina näemme sen, että kaikki halukkaat eivät voineet osallistua tutkimukseen psyykkisen kuntonsa vuoksi. Aineisto pohjautuu niiden nuorten näkemyksiin, jotka ovat selviytyneet kokemuksistaan mahdollisesti paremmin ja onnistuneet käsittelemään kokemuksiaan siten, että pystyvät kertomaan niistä muille. Tutkimuksessa oli havaittavissa nuorten halu tuoda esille omia näkemyksiään ja vaikuttaa jatkossa muiden sijaishuollossa olevien nuorten saamiin palveluihin. Lisäksi nuorten kertomuksissa painottuivat kokemukset lastensuojelusta ja sijaishuollosta, koska haastattelijoina toimivat sosiaalityöntekijätaustaiset tutkijat, joilla itsellään ei ollut kokemusta nuorisopsykiatrialla työskentelystä. Tutkimusryhmään kuului kuitenkin nuorisopsykiatrian edustajia, jotka auttoivat nuorisopsykiatrisen näkemyksen esille tuomisessa. Aineistomme osoitti, että nuorten osallisuus koostuu samoista tekijöistä myös sektorirajoja ylittävässä työskentelyssä.

Alin, M., Kaittila, A., Leinonen, L., Kraav, S-L., Vornanen, R., Karukivi, M., Anis, M. Participation and power in decision-making process – young people's experiences of decision-making process in child welfare and adolescent psychiatry. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti – Journal of Social Medicine* 2025; 62: 472–486.

This article examines young people's experiences of participation in the decision-making process. Participation from the perspective of power is also investigated. The empirical data consists of the interviews of nineteen (19) young people, aged 18–27, who have been in OOH and received or would have needed the services of adolescent psy-

Nuorten osallisuutta koskevaa jatkotutkimusta tulisi tehdä siitä, miten tulevat uudistukset vaikuttavat nuorten osallistumisen mahdollisuuksiin ja osallisuuden kokemuksiin. Tässä ja aiemmissa tutkimuksissa (6) on kiinnitetty huomiota nuorten osallisuuteen ja palvelurakenteisiin, jotka eivät mahdollista nuorten osallisuuden kokemuksia. Lastensuojelututkimuksissa on erityisen tärkeää varmistaa tutkimustulosten jalkautuminen käytännön kehittämistyöhön.

KIITOKSET:

Haluamme kiittää tutkimukseen osallistuneita nuoria, jotka ovat jakaneet kanssamme kokemuksiaan ja halunneet olla mukana nuorten palveluiden kehittämisessä. Haluamme kiittää myös yhteistyökumppaneita, jotka ovat tukeneet haastattelukutsun välittämisessä.

RAHOITTAJAT:

Tutkimushanke sai rahoituksen Sosiaali- ja terveysministeriön myöntämästä yliopistotasoisien tutkimuksen valtionrahoituksesta vuosille 2021–2022.

KIRJOITTAJIEN KONTRIBUUTIT:

Alin on osallistunut aineiston keruuseen, analysoinut aineistoa ja kirjoittanut käsikirjoitusta. Kaittila ja Leinonen ovat osallistuneet aineiston keruuseen, analyysin tarkastukseen ja käsikirjoituksen kommentointiin. Kraav, Vornanen, Karukivi ja Anis ovat kommentoineet käsikirjoitusta. Tutkimus on toteutettu LANUPS-hankkeessa, johon kaikki kirjoittajat ovat osallistuneet. Anis on toiminut hankkeen vastuullisena johtajana.

chiatry. Interviews were conducted as narrative thematic interviews and the timeline was used to help to structure the narration of young people. Research questions were 1) what kind of experiences young people have on their participation in decision-making in child welfare and adolescent psychiatry and 2) what kind of elements of pow-

er and exercise of power can be identified in the narratives of the young.

According to the results, the experience of participation arises from being understood and heard. It was also recognized that adults want to listen to the thoughts of young people but still independently make their own decisions. Key finding was that young people try to transform their lack of participation into actual participation through negative activities. In conclusion, participation is essential for young people. It also involves the more equal concept of power which increases the well-being of young people and their willingness to commit to co-operation.

Keywords: participation, power, decision-making process, young people, social- and health care

Saapunut 01.09.2023

Hyväksytty 17.01.2025

LÄHTEET

- (1) Van Biljeveld GG, Dedding CWM, Bunders-Aelen JFG. Children's and young people's participation within child welfare and child protection services: a state-of-the-art review. *Child Fam Soc Work* 2015;20:129–138. doi:10.1111/cfs.12082
- (2) Fattore T, Mason J, Watson E. When Children are Asked About Their Wellbeing: Towards a Framework for Guidin Policy. *Child Ind Res* 2009;2:57–77. doi:10.1007/s12187-008-9025-3
- (3) Kestilä L, Väisänen A, Paananen R, ym. Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seuranta tutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *YP* 2012;77:599–620. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2012121110277>
- (4) Bjønness S, Grønnestad T, Storm M. I'm not a diagnosis: Adolescents' perspectives on user participation and shared decision-making in mental healthcare. *SJCAPP* 2020;8:139–148. doi 10.21307/sjcapp-2020-014
- (5) Stenvall E. Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus. Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. *Acta universitatis Tamperensis*, 2407. Tampere: Tampereen yliopisto; 2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0820-9>
- (6) Eriksson P, Korhonen P. "Kiitos, kun pidätte huolta, että asiat olisi minulla hyvin". Kysy ja kuuntele-hankkeen loppuraportti. Raportti 3/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-851-4>
- (7) Toros K. A systematic review of children's participation in child protection decision-making: Tokenistic presence or not? *Child Soc* 2021;35:395–411. doi:10.1111/chso.12418
- (8) Kaijane M, Koskenkorva M, Westlund O. (toim.) 101 kirjettä. Jyväskylä: Pesäpuu ry; 2020.
- (9) Pösö T, Enroos R. The Representation of Children's Views in Finnish Court Decisions Regarding Care Orders. *Int J Child Rights* 2017;25:736–753. doi: 10.1163/15718182-02503009
- (10) Coyne I, Amory A, Kiernan G, ym. Children's participation in shared decision-making: Children, adolescents, parents and healthcare professionals' perspectives and experiences. *Eur J Oncol Nurs* 2014;18:273–280. doi: 10.1016/j.ejon.2014.01.006
- (11) Stafford L, Harkin J-A, Rolfe A, ym. Why having a voice is important to children who are involved in family support services. *Child Abuse Negl* 2014;115. doi: 10.1016/j.chiabu.2021.104987
- (12) Külli J. Lasten osallistumisen voimavarat: Tutkimus ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylä studies in education, Psychology and social research, 283. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto; 2006 <https://urn.fi/URN:ISBN:951-39-2400-9>
- (13) Hart RA. Children's participation from tokenism to citizenship. Innocenti essays nro 4. Florence: UNICEF International Child Development Center; 1992.
- (14) Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/ 785. www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785
- (15) Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417
- (16) Pajulammi H. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki: TALENTUM; 2014.
- (17) Halila R, Kaukonen P, Malja M. ym. (toim.) Lasten, nuorten ja perheiden osaamis- ja tuki-keskukset LAPE-muutosohjelmassa tehdyn valmistelutyön loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö; 2019. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4061-1>
- (18) Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmä. Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö; 2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7164-6>
- (19) Hoikkala S, Pösö T. The documented layer of children's rights in care order decision - making. *Child Fam Soc Work* 2020;25:45–52. doi: 10.1111/cfs.12711
- (20) Raitakari S, Ranta J, Saario S. Alignment and service user participation in low- threshold meetings with people using drugs. Kirjassa: Juhlia K, Dahl T, Hall C, Koprowska J. (toim.) *Interprofessional Collaboration and Service Users*. Bristol: Bristol University Press; 2021, 115–140. doi: 10.46692/9781447356653.006
- (21) Raunio K. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus; 2009.

- (22) Aikio S. Viisi näkökulmaa valtaan. Sosiaalityön taustalla olevien valtakäsitysten teoreettista pohdintaa. Acta Universitatis Lapponiensis 356. Rovaniemi: Lapin yliopisto; 2017.
https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-018-0
- (23) Shin S, Ahn S. Experience of adolescents in mental health inpatient units: A metanalysis of qualitative evidence. J Psychiatr Ment Health Nurs 2023;30:8–20.
doi: 10.1111/jpm.12836
- (24) Sosiaalihuoltolakiin 30.12.2014/1301.
www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301
- (25) Terveystuoltolakiin 30.12.2010/1326.
www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326
- (26) Mielensterveyslaki 14.12.1990/1116.
www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19901116
- (27) Yleissopimus lasten oikeuksista 60/1991. www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2
- (28) Kaltiala-Heino R. Alaikäisten tahdosta riippumaton hoito Mitä mielensterveystieteen käsite vakava mielensterveystieteellinen häiriö alaikäisillä tarkoittaa? Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2003:7. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö; 2003.
http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201504223153
- (29) Vierula T. Lastensuojelun asiakkuus ja asiakirjat vanhempien kokemuksina. Janus 2014; 22: 343–360.
- (30) Foucault M. Tarkkailla ja rangaista. Helsinki: Otava; 2014.
- (31) Foucault M. Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1972–1977. Brighton, Sussex: The Harvester Press; 1980.
- (32) Arnstein SR. A Ladder of Citizen Participation. J Am Plan Assoc 1969;35(4):24–34.
doi: 10.1080/01944363.2018.1559388
- (33) Shier H. Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. A new model for enhancing children's participation in decision-making, in line with Article 13.1 of the UNCRC. Child Soc 2001;15:107–117.
doi: 10.1002/chi.617
- (34) Thomas N. Children, family, and the state: Decision-making and child participation. 1st edition. Gordonville, VA: St. Martin's Press; 2000.
- (35) McLeod A. Whose agenda? Issues of power and relationship when listening to look-after young people. Child Fam Soc Work 2007;12:278–286.
doi: 10.1111/j.1365-2206.2007.00493.x
- (36) Anis M, Esberg R. Turvaa ja suojelua palveluista ja vertaisista? Lapset pakolaisina ilman vanhempiaan. Kirjassa Hiitola J, Anis M, Turtiainen K. (toim.) Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi. Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä. Tampere: Vastapaino; 2018, 189–213.
- (37) Hallintolaki 6.6.2003/434.
www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434
- (38) Riessman CK. Narrative Methods for the Human Sciences. Los Angeles: SAGE Publications; 2008.
- (39) Bagnoli A. Beyond the standard interview: the use of graphic elicitation and arts-based methods. QR 2009;9:547–570.
- (40) Sarajärvi A, Tuomi J. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi; 2018.
- (41) Ruusuvoori J, Nikander P, Hyvärinen M. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino; 2010.
- (42) Perry- Hazan L, Bauml A. On youth participation and adult manipulation: Exploring the lowest rung of Hart's ladder in a youth organization. Childhood 2023;30:194–209.
doi: 10.1177/09075682231169363
- (43) Pölkki P, Vornanen R, Pursiainen M, ym. Children's participation in child- protection processes as experienced by foster children and social workers. Child Care Pract 2012;18:107–125.
doi: 10.1080/13575279.2011.646954
- (44) Kääriälä A, Gyllenberg D, Sund R, ym. The association between treated psychiatric and neurodevelopmental disorders and out-of-home care among Finnish children born in 1997. Eur Child Adolesc Psychiatry 2022;31:1789–1798.
doi: 10.1007/s00787-021-01819-1
- (45) Stenvall E. Osallisuutta ja osallistumista. Osa 1: osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:27.
- (46) Stenvall E. Lasten ja nuorten osallisuus kansallisessa lapsistrategiassa. Osa 3: Lasten ja nuorten näkökulmia osallisuudesta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2021:19.

MINNA ALIN
VTM
Turun yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos

ANNIINA KAITTILA
Dosentti
Turun yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos

LEENA LEINONEN
YTT
Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden laitos

SIIRI-LIISI KRAAV
FT
Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden laitos

RIITTA VORNANEN
Professori
Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden laitos

MAX KARUKIVI
Apulaisprofessori
Turun yliopisto
Nuorisopsykiatria

MERJA ANIS
Professori
Turun yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos